

تأثیر فضای مجازی بر تعاملات خانواده و مدرسه

مهنوش هدایتی

دانش آموخته کارشناسی دانشگاه غیرانتفاعی تچن قائم شهر

معصومه رضاپور چپی

دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی قائم شهر

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی «تأثیر فضای مجازی بر تعاملات خانواده و مدرسه» می باشد که به صورت توصیفی- تحلیلی این موضوع را مطمح نظر قرار داده است. امروزه ورود فضای مجازی به زندگی شخصی و اجتماعی افراد، بسیاری از معادلات مربوط به نحوه تعاملات اجتماعی آن ها را تغییر داده است و با توجه به استقبال گسترده کاربران اینترنتی به ویژه دانش آموزان از شبکه های اجتماعی مجازی، مسائل مربوط به این شبکه ها جهت اتخاذ تصمیمات صحیح و برنامه ریزی دقیق، مورد توجه مسئولان فرهنگی و آموزشی قرار گرفته است. همبستگی انسان بر اساس طبیعت ذاتی خویش احتیاج به برقراری ارتباط دارد، و از آغاز برای برقراری ارتباط و رساندن پیام خود به دیگران، روش های گوناگون را به کار برده است؛ از اشاره های رمزگونه اولیه گرفته، تا استفاده از پیشرفته ترین وسایل ارتباطی مدرن امروزی. در عصر حاضر فضای مجازی به عنوان بستری ارتباطی در میان اقشار مختلف جامعه این نقش ارتباطی را بر عهده دارد. نقش فضای مجازی بر دانش آموزان مزایا و فواید متعددی در پی دارد که با مدیریت صحیح بر آن می توان استفاده شایانی از آن داشت و در مقابل اگر فضای مجازی مدیریت نشود و استفاده دانش آموزان، مدارس و خانواده ها بر اساس ضوابط مشخصی شکل نگیرد، شاهد آسیب های مختلفی در آموزش و پرورش دانش آموزان خواهیم بود. در این میان تعاملات میان مدرسه و خانواده می تواند نقش مؤثری را ایفا نموده و با استفاده از راهکارهایی کارآمد، از تعامل بیشتر و بهتری استعانت جست. نتایج پژوهش اعلام می دارد راهکارهایی نظیر: توجه به مخاطب، آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان، نهضت فرهنگی پیشگیری و فرهنگ سازی می تواند میزان تعاملات خانواده و مدرسه را ارتقا و بهبود بخشد.

واژگان کلیدی: تعامل، خانواده، مدرسه، فضای مجازی.

مقدمه

امروزه گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات به گونه‌ای است که در هر کجای زندگی انسان، جلوه‌های حضور فناوری اطلاعات و ارتباطات به چشم می‌خورد. فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است با اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، به خوبی توانسته در زندگی مردم در سنین مختلف جا باز کند. فضای مجازی برای نخستین بار توسط ویلیام گیمبسون، نویسنده‌ی کانادایی در سال ۱۹۸۲ مورد بررسی قرار گرفت. وی فضای مجازی را یک فضای تخیلی که از اتصال رایانه‌ها پدید آمده است، معرفی کرد. (کریمی، ۱۳۹۸) نیک روشن است مردم از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی گرد هم آمده‌اند و بدون محدودیت هر لحظه در هر کجا که باشند می‌توانند با هر نقطه‌ای از جهان که بخواهند ارتباط برقرار کنند و این امر به مرور میزان کنترل خانواده‌ها و مدارس آموخته‌های نسل جدید و نیز کیفیت و جهت‌گیری‌های آموزشی و تربیتی خانواده‌ها، مدارس و جامعه را متأثر ساخته است. بدیهی است فضای مجازی امکانات متعددی به همراه دارد که اگر به‌درستی شناخته و متناسب‌سازی شوند، می‌تواند زمینه تسهیل آموزش را به همراه داشته باشد. لذا ورود فناوری به آموزش دانش‌آموزان نه تنها محدودکننده نخواهد بود، بلکه می‌تواند فرصت‌های یادگیری متنوعی را نیز ایجاد کند. در این خصوص، والدین نقش‌های مهمی را ایفا می‌کنند. این نقش‌ها، به افزایش ارتباط با معلم در رابطه با یادگیری فرزندان و همچنین تعهدات زمانی نیاز بیشتری وجود دارد. فضای آموزش مجازی به والدین و دانش‌آموزان امکان می‌دهد به معلم، تکالیف، نمرات و غیره دسترسی بیشتر داشته باشند. این باعث می‌شود والدین در هنگام آموزش بتوانند با فرزندان خود بهتر ارتباط برقرار کنند و آن‌ها را به ارتباط بیشتر با معلم وادار کند. معلم هم می‌تواند در تحقق این امر نقش بسزایی داشته باشد. اگرچه باید اذعان داشت فضای مجازی در عین حال که ابزار مفیدی برای کسب و تبادل اطلاعات است، اما می‌تواند مخرب نیز باشد، به بیان دیگر، فضای مجازی ابزار قدرتمندی است که هم می‌تواند باعث فساد گردد و هم ابزار آموزش و تعلیم و رشد علمی، فرهنگی و اجتماعی نوجوانان را فراهم آورد. با توجه به شرایط کنونی و استفاده گریزناپذیر از فضای مجازی و همچنین تغییر سریع فناوری و اضافه شدن امکانات و خدمات جدید در بستر فضای مجازی، والدین باید خود را با این فضا بیش از پیش مانوس کنند و آموزش‌های لازم را در این حوزه ببینند. مدرسه نیز به‌دلیل کارکردهای مهم آموزشی و تربیتی و جایگاهی که در بین نوجوانان دارد، نقش مهمی را در زمینه ارتقای توانمندی نوجوانان و مراقبت از آن‌ها در برابر آسیب‌های فضای مجازی، بر عهده دارد. با توجه به مطالب گفته شده اهمیت تعاملات خانواده و مدرسه در این مسیر مشخص می‌شود؛ چرا که تعامل مدرسه و خانواده مشکلات سوءرفتار اجتماعی نوجوانان را در مسیر بهبود قرار می‌دهد (محسنی و دیگران، ۱۴۰۰) پژوهش حاضر در نظر دارد که به این پرسش پاسخ دهد: فضای مجازی چه مزایا و آسیب‌هایی برای دانش‌آموزان داشته و از چه راهکارهایی می‌توان در ارتقای تعاملات خانواده و مدرسه بهره برد؟

روش تحقیق

روش این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و از راه فیش برداری، یادداشت برداری و همچنین جستجو در پایگاه‌ها و منابع اطلاعات علمی اینترنتی جمع شده است. ابتدا اطلاعات لازم گردآوری شده، سپس به تفسیر آن‌ها پرداخته می‌شود.

مفهوم‌شناسی

در ابتدای پژوهش به منظور آشنایی مخاطب، واژگان پر کاربرد معرفی می‌گردند:

فضای مجازی

برای فضای مجازی تعاریف گوناگونی ارائه شده است. برخی حتی، آن را با اینترنت مترادف دانسته‌اند؛ در اینجا، برای آشنایی بیشتر با مفهوم فضای مجازی به چند تعریف از آن اشاره می‌شود: «فضای سایبر در اصل از دو واژه سایبرنتیک (Cybernetics) و اسپیس (Space) گرفته شده است. واژه سایبرنتیک دارای ریشه یونانی است. معنای اصلی آن در زبان یونانی، فرمانروایی و حکومت است و در آثار افلاطون نیز، به همین معنا به کار رفته است. شاید بتوان علم هدایت و کنترل یا خودفرمایی را برابر فارسی آن دانست. به هر حال، سایبرنتیک اکنون نیز، تا حدودی مفهوم قدیم را حفظ کرده و بیان‌گر علمی است که به انسان یا ماشین خودکار، امکان حکومت کردن و فرمان دادن می‌دهد (جهانگیر، ۱۳۹۱)

نمی‌توان فضای مجازی را مترادف با اینترنت دانست، اما اینترنت ابزار ورود به فضای مجازی است؛ اینترنت سامانه‌ای جهانی از شبکه‌های رایانه‌ای به هم پیوسته است که از «مجموعه پروتکل اینترنت» برای ارتباط با یکدیگر استفاده می‌کنند. به عبارت دیگر اینترنت، شبکه شبکه‌هاست که از میلیون‌ها شبکه خصوصی، عمومی، دانشگاهی، تجاری و دولتی در اندازه‌های محلی و کوچک تا جهانی و بسیار بزرگ تشکیل شده است که با آرایه وسیعی از فناوری‌های الکترونیکی و نوری به هم متصل شده‌اند. (سیاح طاهری، ۱۳۹۷)

در کتاب شبکه عنکبوتی تعریفی متفاوت و جامع از فضای مجازی ارائه شده است که همان تعریف مختار هست: «فضای مجازی عبارت است از محیطی که در آن برقراری ارتباطات، رؤیت و انتقال اطلاعات (به صورت غیرقابل لمس و با اشغال اندکی از محیط قابل لمس) در ساختارها و قالب‌هایی به عنوان خدمات به انسان‌ها، طراحی و کنترل می‌شود. بنابراین، کلیه خدمات، ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب‌ها و... دنیای اطلاعات و ارتباطات، شامل فضای مجازی می‌شود.» (کهوند، ۱۳۹۵)

درواقع، در این تعریف به سه ویژگی فضای مجازی اشاره شده است:

- محیط است و نامحدود نیست؛
- در قالب خدمات ارائه می‌شود؛
- خدمات و ارتباطات کنترل می‌شود.

لفظ «مجازی» که صفت «فضا» در عبارت «فضای مجازی» قرار می‌گیرد، به معنای غیرحقیقی بودن فضای مجازی نیست. مطلبی در همین باره از کتاب ۱۵۰ هشتگ نقل می‌کنیم: «مفهوم مجازی بسیار غیرمجازی و کاملاً حقیقی است؛ برخلاف احساسی که از واژه مجازی به ذهن متبادر می‌شود که انگار با مفهومی غیرواقعی مواجهیم. فضای مجازی امتداد زندگی حقیقی است و حتی گاهی نقطه شروع بسیاری از تعاملات و اتفاقات دنیای محسوس و ملموس ماست. جالب است بدانید که واژه فضای مجازی یک ترجمه غیردقیق و غلط‌انداز از معادل لاتین آن است. در واژگان لاتین، مفهوم "Virtual Space" در مقابل مفهوم "Actual Space" مطرح می‌شود. این مفهوم، به غیرملموس بودن و نامحسوس بودن این فضا (در برابر فضایی که همه چیز در آن ماهیت مادی و عینی و سه‌بعدی دارد) اشاره داشته و اصلاً این فضا را «مجاز» در برابر «حقیقت» نمی‌داند. شما هم مواظب باشید که مرتکب این خطا نشده و فضای مجازی را کاملاً حقیقی بدانید و به آثار و تبعات واقعی آن بر زندگی ملموس خود و فرزندان دقت کنید.» (حسینی و حق‌پناه، ۱۳۹۴)

خانواده

خانواده در لغت به معنای خاندان، دودمان، خیل خانواده، تبار و دوده آمده است. (دهخدا، ۱۳۷۷) در اصطلاح می‌گویند: خانواده عبارت از روابط جنسی معین و بادوامی است که تولید اطفال و پرورش آن‌ها را به عهده دارد. بحث در این زمینه گسترده است، اما آنچه مسلم است این که خانواده از مجموعه‌ای افراد تشکیل می‌شود و قسمتی از شبکه بزرگ‌تر به نام جامعه است. (ویلیام، ۱۳۵۳)

خانواده، گروهی از افراد که از راه پیوند زناشویی و خونی، و نیز روابط دیگر مانند فرزندخواندگی با هم در اقامتگاهی مشترک زندگی می‌کنند و کوچک‌ترین واحد اجتماعی نهادینه‌شده در جامعه را تشکیل می‌دهند. خانواده از نخستین و کهن‌ترین و بادوام‌ترین واحدهای شکل‌یافته اجتماعی در تاریخ حیات بشری است که روابط انسانی، اجتماعی و اخلاقی متقابل میان افراد آن، نمادی نیرومند از هم‌بستگی اجتماعی و اخلاقی را در جامعه نشان می‌دهد. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۶۷) خانواده به معنای پدر و مادر و همه فرزندان بی‌همسر و همسر دار و بچه‌های آن‌هاست، چه آن‌هایی که با والدین در یک خانه و چه آن‌هایی که در خانه‌ای جداگانه و به صورت مستقل زندگی می‌کنند؛ و وقتی می‌گوییم: او از خانواده استخوان‌دار، بزرگ و اصیلی است، خانواده به معنای خاندان و دودمان به کار می‌رود. خانواده به مجموعه چیزهایی که با یکدیگر پیوند مشترک دارند، یا از یک اصل و ریشه‌اند، مانند خانواده زبان‌های هند و اروپایی، و به تیره و نوع در گیاه‌شناسی و جانورشناسی هم گفته می‌شود (انوری، بی‌تا)

مدرسه

در تعریف این واژه در لغت‌نامه دهخدا آمده: آنجا که درس دهند و درس خوانند. آموزشگاه. مکتب. جای تدریس. جای آموختن علوم و فنون. (دهخدا، ۱۳۷۷) در فرهنگ معین درباره کلمه مدرسه این چنین تعریف شده است مدرسه اسم با ریشه عربی می‌باشد و معنی آن محل درس دادن و علم آموختن می‌باشد. (معین، بی‌تا) اگر بخواهیم از دیدگاه

کارکردی مدرسه را تعریف کنیم، باید گفت: مدرسه محلی است که در آن در هر سال تحصیلی به دانش آموزان، دروسی که توسط آموزش و پرورش مصوب شده است تدریس می‌شود؛ و معلم در هر پایه درس‌ها را بر اساس طرح درس ابلاغ شده در بازه ۹ ماهه آموزش داده و در آخر سال ارزیابی و امتحان می‌گیرد؛ و دانش‌آموز در صورت گرفتن امتیاز حد نصاب به پایه بالاتر می‌رود.

مزایای استفاده از فضای مجازی برای دانش‌آموزان

شبکه‌های اجتماعی، نقش پررنگی در دنیای امروز دارند که نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. حوزه دانش‌آموزی از مهمترین حوزه‌های مطالعاتی است که می‌تواند از امکانات فضای مجازی بهره‌مند شود. در ادامه این مزایا اجمالاً معرفی می‌گردد:

- امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف: یکی از مهم‌ترین مزایای بهره‌مندی از شبکه‌های اجتماعی مجازی، عدم تبعیت از محدودیت‌های جغرافیایی حاکم در دنیای واقعی می‌باشد. این مزیت، موجب می‌شود که کاربران بتوانند دامنه گسترده‌ای از ارتباطات اجتماعی را پدید آورند. در حقیقت، امروزه شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان مهد تمدن‌ها و فرهنگ‌های ملل مختلف بشری محسوب می‌گردند. (محکم‌کار و حلاج، ۱۳۹۳)

- افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین معلم و شاگرد: یکی از بزرگ‌ترین تعالیم دینی و ملی ما که همواره مورد تأکید بزرگان این عرصه بوده، مقوله فراگیری علوم حتی در سرزمین‌های دوردست می‌باشد. بی‌شک، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی نقش بسیار مؤثری در توسعه آموزش‌های تخصصی و عمومی دارند. هرچند به علت عدم امکان نظارت علمی، بسیاری از محتواهای اینترنتی، هنوز به مرتبه قابل قبولی از اعتبار علمی نرسیده‌اند، اما در عین حال، شبکه‌های اجتماعی مجازی یکی از عرصه‌های اینترنتی می‌باشد که کاربران بی‌شمار آن‌ها به صورت خودجوش اقدام به آموزش و انتقال دانسته‌های تخصصی و عمومی خویش به دیگران می‌کنند. علاوه بر این، شبکه‌های اجتماعی علمی و آموزشی نیز به صورت تخصصی و با هدف آموزش از راه دور یا همان آموزش مجازی، مشغول فعالیت می‌باشند. (همان)

- پیشرفت تحصیلی و گرفتن ایده‌های جدید: فضای مجازی یکی از بهترین راه‌هایی است که می‌توان در آن رشد مناسب را پیدا کرد. علاوه بر این، دسته‌بندی‌های موضوعی و منظومی که امروزه در بستر اینترنت (در فضاهای مختلف وبسایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی و ...) ایجاد شده است، موجب شده تا علاوه بر سهولت در دستیابی به اطلاعات انحصاری (مختص به یک دانش خاص)، ضرورت پایش حجم بسیار وسیعی از اطلاعات و داده‌ها کاملاً از بین برود. پس حتی می‌توان فضای مجازی را کارگاه و یا دانشگاهی نامحدود قلمداد کرد که می‌تواند به رایگان سطح علمی و تجربی هر کس را که خود بخواهد به خوبی بالا ببرد.

از دیگر مزایای استفاده از فضای مجازی در بحث آموزش دانش‌آموزان عبارت است از:

- استقلال مکانی و زمانی در دسترس بودن آموزش در هر مکان و زمان
- خجالت نکشیدن فرد در یادگیری
- بهبود عملکرد و رقابت پذیری خالقیت در بین دانشجویان و استفاده اطلاعات در اینترنت
- کاهش هزینه های سرانه با استفاده از رسانه های همچون رادیو و تلویزیون. (فرید، ۱۳۹۷)

آسیب های استفاده از فضای مجازی برای دانش آموزان

بیشتر تحقیقات انجام شده در حوزه فضای مجازی نشان می دهد اکثریت کاربران اینترنت در ایران به نسل جوان و نوجوان مخصوصاً قشر دانش آموز اختصاص دارد. بنابر یک تقسیم بندی نسلی، نسل سوم (پس از انقلاب) بیشترین کاربران اینترنتی در ایران بوده و بیش از نسل های دیگر در معرض آثار ناشی از اینترنت، از جمله مسائل تربیتی، هویتی، و بحران هویتی قرار می گیرند (معمار و همکاران، ۱۳۹۱) به طور کلی می توان آثار مخرب فضای مجازی را بر اساس تحقیقات انجام شده به قرار زیر نام برد:

- بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت: عناصر سه گانه هویت، یعنی: شخص، فرهنگ و جامعه، هر یک در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفا می کنند. هویت شخصی، ویژگی بی همتای فرد را تشکیل می دهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروه ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل گیری آن، متأثر از ایشان است. و در نهایت، هویت فرهنگی، برگرفته از باورهای است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه های آن، از بدو تولد تا کهنسالی جای گرفته است. از آن جا که فضای سایبری، صحنه ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت های متنوع، نقش ها و سبک های زندگی قرار می دهد، خود زمینه ای است برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه، موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر بیش از آن که هویت ظاهری فرد مطرح گردد، درون مایه های افراد بروز می کند. هر کس در صدد بیان اندیشه ها و علاقه مندی های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت های چندگانه و رشد و استحکام آن می گردد. دانش آموزان در این محیط از آسیب پذیری بیشتری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می گیرد، این خطر پر رنگ تر می شود.

- انزوا و دوری از خانواده: شبکه های اجتماعی باعث انزوای شخص و دوری فرد از جامعه می شود و دانش آموزانی که در این سن بیشتر وقت خود را صرف وب گردی و فعالیت در شبکه های اجتماعی مختلف می کنند به مرور زمان از خانواده خود دور می شوند و به نوعی پیوندشان با خانواده و جامعه به مرور زمان کمتر می شود، علاوه بر این که این افراد از جامعه و خانواده دورتر می شوند میزان تاثیرپذیریشان نیز از محیط های مجازی به شدت افزایش می یابد و از اهداف خود غافل شده و به سمت تباهی و اهداف پوچ سوق پیدا می کنند. - ایجاد مشکلات روانی: دانش آموزانی که به طور منظم از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند، علاوه بر مشکلات خواب و همچنین اضطراب و افسردگی، نسبت

به سایرین دچار معده درد بیشتری می‌شوند. آن‌ها همچنین تمایلات خودشیفتگی بیشتری در کنار بسیاری از اختلالات روانی دیگر از جمله: رفتارهای مختلف ضد اجتماعی و گرایش‌های پرخاشگرانه از خود نشان می‌دهند. -افت تحصیلی: دانش‌آموزانی که غرق در شبکه‌های اجتماعی می‌شوند از اهداف تحصیلی خود دور شده و برای رسیدن به اهدافی پوچ تلاش می‌کنند که هیچ سودی برای حال و آینده‌ی آن‌ها ندارد و با این کار بنیان زندگی خود را بر روی موضوعاتی پوچ سوار می‌کنند. فعالیت بیش از حد فرد در این شبکه‌ها با اتلاف وقت همراه است و در نتیجه زمان مطالعه فرد نیز کاهش پیدا می‌کند که این خود یکی دیگر از آسیب‌های تحصیلی این شبکه‌ها بر دانش‌آموزان است. بر این اساس، هر چه انسان به تنوع فضای مجازی بیشتر توجه کند و بیشتر آن را فرا گیرد، وقت کمتری را به کسب و به کارگیری مهارت‌های لازم برای فضای غیرمجاز اختصاص می‌دهد. -اعتیاد به اینترنت: یکی از آسیب‌های فضای مجازی، اعتیاد به آن است؛ به طوری که «از میان ۴۷ میلیون نفر استفاده کننده از اینترنت در آمریکا ۲ تا ۵ میلیون نفر دچار اعتیاد اینترنتی شده‌اند و با معضلات زیادی گریبان گیر هستند» (اکبری، ۱۳۹۰). در جامعه ما نیز با گسترش روزافزون اینترنت شاهد این مسئله هستیم. نتیجه تحقیقات انجام شده توسط بیابان گرد (۱۳۸۷)، نشان می‌دهد که در کشور ما، بیشترین استفاده‌کنندگان از اینترنت، جوانان هستند و ۳۵ درصد از آنها به دلیل حضور در چت روم، ۲۸ درصد برای بازی‌های اینترنتی، ۳۰ درصد به منظور چک کردن پست الکترونیکی و ۲۵ درصد نیز به دلیل جستجو، در شبکه جهانی هستند. اعتیاد به اینترنت می‌تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده‌کنندگان از اینترنت نتوانند به مدت یک ماه دوری از اینترنت را تحمل کنند، در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند. متأسفانه، ما شاهد این پدیده در میان دانش‌آموزان هستیم؛ به طوری که برخی از آن‌ها، شب‌ها را تا صبح با اینترنت می‌گذرانند و تمام صبح را خواب هستند و این مسئله، آغازگر آسیب‌های متعدد دیگری نیز می‌شود. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به آسیب‌های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد.

راهکارهای تقویت تعامل خانواده و مدرسه

بسیاری از دانش‌آموزان زمان زیادی را در فضای مجازی سپری می‌کنند. حضور فعال در دنیای مجازی باعث می‌شود که دانش‌آموزان زمان زیادی برای درس خواندن نداشته باشند. نداشتن زمان لازم برای درس خواندن به مرور باعث افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود و همین موضوع باعث نگرانی بسیاری از والدین می‌شود. این جاست که ضرورت تعامل مناسب بین مدرسه و خانواده به وجود آمده و نحوه مدیریت این رابطه می‌تواند بر روند آموزش اثرگذار باشد. اینک راهکارهایی معرفی می‌شود که با استعانت از آن‌ها می‌توان تعاملی پایدار میان خانواده و مدرسه برقرار کرد:

-توجه به مخاطبان: مخاطبان در فضای مجازی دیگر محدود به تعداد مشخص دانش‌آموزان در چهار دیواری کلاس نیستند، بلکه خانواده‌ها نیز به طور ناخودآگاه در کلاس حضور می‌یابند و گوش به سخنان معلم می‌سپارند و بدین گونه،

هدایت و تعلیم به طور پنهان و نهفته و غیرمستقیم نیز وسعت می یابد. از طرفی، خانواده ها همیاران مؤثری در ارائه آموزش و به خصوص پرورش نسل جوان هستند. در این زمان، لازم است معلمان با هوشیاری در صدد آن باشند که این موقعیت را به فرصت تبدیل کنند و بیشترین بهره را، به خصوص در مبحث توسعه تربیت دینی و آموزه های معرفتی ببرند. در این عرصه، نقش معلم به مبلغ تعمیم می یابد. البته معلم متخصص و آگاه در انتقال معلومات محتوای آموزشی توانایی زیادی دارد و این مقوله را تحت الشعاع مباحث تربیتی قرار نمی دهد. به هر روی، ماهیت کار معلمی هم دانش است و هم مهارت حرفه ای (رؤوف، ۱۳۸۷) تسلط و اشراف بر محتوای آموزشی و توانایی در انتقال داده ها خود یکی از عوامل مؤثر نفوذ معنوی معلم است؛ همچنان که بنا بر فرموده مقام معظم رهبری، «شرط تأثیرگذاری در جامعه، افزایش سواد و ارتقای نصاب علمی است» (دیدار مقام معظم رهبری با طلاب حوزه علمیه تهران: ۹۶/۶/۶)

-آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان: آموزش و پرورش باید به منظور ارتقاء توانمندی والدین و کارکنان در زمینه شناخت آسیب های شبکه های اجتماعی و مخاطرات تهدیدکننده آن برای کودکان و نوجوانان و نیز آشنایی با راهکارهای مراقبت از آن ها، کارگاه هایی را طراحی و اجرا کنند. (غلامی، ۱۴۰۰)

-نهضت فرهنگی پیشگیری: شامل مجموعه ای از فعالیت های فرهنگی در قالب برگزاری جشنواره ها و نمایشگاه های فرهنگی و نیز انتشار نشریات و بسته های فرهنگی - آموزشی است که در قالب آن ها، کوشش می کنیم تا ضمن اصلاح نگرش ها و گرایش های مخاطره آمیز، یک جریان فرهنگی در زمینه شناخت آسیب های شبکه های اجتماعی و مشارکت در مواجهه مؤثر با آن، راه اندازی کنیم.

پیشگیری اجتماعی به آن دسته از اقدامات و تدابیر پیشگیرانه گفته می شود که عمدتاً بر تغییر شرایط جرمزای محیط اجتماعی و اصلاح ساختارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، خانوادگی، اداری، مدنی و علمی جامعه تأکید می کند. به عبارت دیگر، پیشگیری اجتماعی از بزهکاری عبارت است از: جلوگیری از ارتکاب جرم از طریق از بین بردن عوامل اجتماعی تکوین جرم. به تعبیر بعضی از نویسندگان، پیشگیری اجتماعی به دنبال همنوای ساختن فرد با قواعد اجتماعی از رهگذر آموزش و پرورش است. مسئولین بایستی با درک صحیح از وظایف و تأثیرات مدرسه و نیز شخصیت پذیری دانش آموزان نسبت به محیط اطراف و با در نظر گرفتن خطراتی که فضای رو به توسعه مجازی می تواند این گروه را تهدید کند، وارد عمل شده و برنامه های آموزشی و پیشگیرانه در این زمینه طرح ریزی نمایند. پیش بینی دروس و کلاسهای علمی و کاربردی در زمینه آشنایی با فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزش و آگاه سازی نسبت به مسیر و چارچوب اقدامات قانونی و مشروع در این فضا و نیز تبیین و ترهیب از اقدامات غیرقانونی در فضای سایبر، برگزاری همایش ها و جلسات تخصصی در این زمینه و دعوت به حضور از کودکان و نوجوانان و اعمال نظارت و مشاوره های آموزشی و روانشناسی نسبت به دانش آموزان در معرض خطر می تواند تأثیر بسزایی در به هنجار نمودن کودکان و نوجوانان داشته باشد. (غلامی، ۱۴۰۰)

-فرهنگ سازی: گسترش اینترنت و فضای مجازی در جامعه ما ایجاب می کند، که به مسأله فرهنگ سازی و اخلاق بنا به دلایلی چند بیشتر اهمیت بدهیم. یکی از تدابیر پیشگیرانه جامعه مدار از بروز تبعات نامطلوب یک ابداع جدید، استفاده از ابزارهایی در جهت نهادینه کردن کاربری صحیح و مشروع از آن می باشد. تبیین فرهنگ استفاده صحیح از این فضا و تروج و نهادینه کردن این فرهنگ در جامعه از اقدامات اساسی محسوب می گردد که باید با تمسک به ابزارهای اطلاع رسانی به آن جامه عمل پوشاند. با استفاده از ابزارهای تبلیغاتی و آموزشی، ماهیت فضای سایبر را به گونه ای تعریف نماییم که جامعه، دنیای مجازی را به عنوان ابزاری جهت کمک به بشریت در راستای فعالیت های روزمره خود شناخته و همواره به دنبال این باشد که از فضای مجازی برای تسهیل و تسریع در امور خود استفاده نماید. آگاه سازی کادر مدرسه و خانواده به ابعاد اصلی پدیده تهاجم فرهنگی به عنوان تلاش غرب برای گسترش سلطه و موضوعی فراتر از آنچه تا کنون به عنوان معلول ها به آن پرداخته شده است. کمک به خانواده ها در ترسیم رژیم رسانه ای مناسب از طریق آموزش های گروهی و معرفی برنامه های مناسب در سبد رسانه ای خانواده می تواند در این مسیر مثمر ثمر باشد.

بحث و نتیجه گیری

استفاده از فضاهای مجازی اینترنت، ماهواره و... در دنیای امروزی افزایش یافته و این امر سبب نزدیکی هرچه بیشتر ارتباطات و تعاملات می شود. اگرچه اینترنت و شبکه های اجتماعی یکی از بی بدیل ترین ساخته های بشری قلمداد می شود، اما این ابداع بشر نیز مانند بسیاری از پدیده های دیگر دارای پیامدهای مثبت و منفی می باشد؛ از همین رو است که لازم است با برنامه ریزی و بالا بردن سطح آگاهی عمومی، توان خود را در بهره برداری از آثار و دستاوردهای مثبت آن زیاد نمود و پیامدهای منفی را به حداقل رساند. نتایج تحقیق نشان می دهد فضای مجازی برای دانش آموزان مزایایی نظیر: امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ های مختلف، افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه روزی بین معلم و شاگرد، پیشرفت تحصیلی و گرفتن ایده های جدید و آسیب هایی همانند: بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت، انزوا و دوری از خانواده، ایجاد مشکلات روانی، افت تحصیلی، اعتیاد به اینترنت در پی دارد. چنانچه به دانش آموزان، که مانند کودکی نوپا در این دریای بیکران رها هستند، آموزش های صحیحی داده نشود، هرگونه مقابله با تهدیدات فضای مجازی در جهت برقراری امنیت برای آنان، می تواند با ایرادات جدی مواجه گردد. به منظور مدیریت صحیح این فضا برای دانش آموزان لازم است که میان مدرسه و خانواده تعاملی پایدار شکل گیرد. به منظور ارتقا و بهبود تعاملات راهکارهایی همچون: توجه به مخاطبان، آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان، نهضت فرهنگی پیشگیری و فرهنگ سازی می تواند به کار گرفته شود.

موارد ذیل جهت اجرا در راستای این پژوهش پیشنهاد می شود:

-پخش برنامه های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب فضای مجازی از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که دانش آموزان آنها را الگوی خود قرار می دهند؛

-ساخت و پخش فیلم ها و سریال هایی با موضوع فضای مجازی و مزایا و معایب آن برای دانش آموزان و اولیا؛

- طراحی و تدوین بخشی در کتاب های درسی در ارتباط با آشنایی دانش آموزان با فناوری های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آنها.

منابع

- اکبری، ابوالقاسم، ۱۳۹۰، آسیب شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات رشد و توسعه.
- انوری، حسن، بی تا، فرهنگ سخن، تهران، انتشارات سخن.
- جمعی از نویسندگان، ۱۳۶۷، دائرة المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر سید محمد کاظم موسوی بجنوردی، تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی.
- جهانگیر، عیسی، ۱۳۹۱، شیعه در فضای سایبر؛ رویکردی اجتماعی، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- حسینی، بشیر و حق پناه، حسین، ۱۳۹۴، هشتگ، تهران، رواق اندیشه.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۱، لغت نامه دهخدا، تهران، مؤسسه انتشارات دانشگاه.
- رؤوف، علی، ۱۳۸۷، آنچه یاد می دهیم، آنچه یاد می گیرند: برای مدیران مدرسه، معلمان و پدران و مادران، تهران، مدرسه.
- سیاح طاهری، محمدحسین، ۱۳۹۷، حقیقت مجازی (درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوییم؟)؛ جهان مجازی - فضای حقیقی، تهران، مرکز ملی فضای مجازی.
- غلامی، منظر، نقش آموزش و پرورش در مقابله با آسیب های فضای مجازی با تاکید بر شبکه های اجتماعی، مجله پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، شماره ۴۰، پاییز ۱۴۰۰، ۲۴۹-۲۶۱.
- فرید، سهیل، بررسی ابعاد تربیتی فضای مجازی، فصلنامه ره آورد نو، شماره ۶۴، زمستان ۱۳۹۷، ۵۳-۶۵.
- کریمی، احمد، ۱۳۹۸، بررسی تأثیرگذاری فضای مجازی بر تعلیم و تربیت، دومین همایش ملی آسیب های اجتماعی.
- کهنوند، محمد، ۱۳۹۵، شبکه عنکبوتی، قم، انتشارات ذکری.
- محسنی، ندا؛ حسینی، محمدعلی؛ قورچیان، نادرقلی، بررسی ارائه مدل ارتقاء تعامل مدرسه و خانواده در پیشگیری از سوءرفتارهای اجتماعی نوجوانان (از دیدگاه معلمان و مدیران مدارس شهر تهران)، فصلنامه مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰، ۲۲۶-۲۳۷.
- محکم کار، ایمان؛ حلاج، محمدمهدی، فضای مجازی، ابعاد، ویژگی ها و کارکردهای آن در عرصه هویت با محوریت شبکه های اجتماعی مجازی، فلسفه اخلاق، شماره ۲۰۱، تابستان ۱۳۹۳، ۶۳-۸۲.
- معمار، ثریا؛ عدلی پور، صمد؛ خاکسار، فائزه، شبکه های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۱، ۱۵۵-۱۷۶.
- معین، محمد، بی تا، فرهنگ فارسی معین، بی جا، امیرکبیر.
- ویلیام، گود، ۱۳۵۳، خانواده و جامعه، ترجمه ویدانا صحنی (بهنام)، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

The effect of virtual space on family and school interactions

Mahnoosh Hedayati

Graduated from Non-Profit Tajen Qaemshahr University

Masoumeh Rezapour chepi

Graduated from Qaimshahr Islamic Azad University

Abstract

The main goal of the current research is to examine "the impact of virtual space on family and school interactions" which has been considered in a descriptive-analytical way. Today, the introduction of virtual space into people's personal and social life has changed many equations related to their social interactions, and due to the widespread acceptance of virtual social networks by Internet users, especially students, the issues related to these networks Making the right decisions and planning carefully has received the attention of cultural and educational authorities. Human solidarity, based on its inherent nature, needs communication, and since the beginning, it has used various methods to communicate and convey its message to others; From basic cryptic hints to the use of the most advanced modern means of communication today. In today's era, virtual space as a platform of communication among different strata of society is responsible for this communication role. The role of virtual space on students has many advantages and benefits, which can be usefully managed with proper management, and on the other hand, if virtual space is not managed and the use of students, schools and families is not formed based on specific criteria, We will witness various damages in the education of students. In the meantime, the interaction between school and family can play an effective role and by using efficient solutions, more and better interaction can be used. The results of his research show that solutions such as: paying attention to the audience, training and empowering parents and employees, cultural movement of prevention and culturalization can promote and improve the level of interactions between family and school.

Keywords: interaction, family, school, virtual space.